

Ю.С. КОЗАЧУК. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТІВ ГАРАНТІЇ ТА АВАЛЮ У КОНВЕНЦІЇ ООН 1988 РОКУ ПРО МІЖНАРОДНІ ПЕРЕКАЗНІ ВЕКСЕЛІ ТА МІЖНАРОДНІ ПРОСТІ ВЕКСЕЛІ

Стаття присвячена аналізу особливостей правового регулювання інститутів гарантії та авалю в Конвенції ООН 1988 року про міжнародні переказні векселі та міжнародні прості векселі.

Ключові слова: Конвенція ООН 1988 року про міжнародні переказні векселі та міжнародні прості векселі, міжнародні переказні векселі, міжнародні прості векселі, гарантія, аваль.

Статья посвящена анализу особенностей правового регулирования институтов гарантии и авалю в Конвенции ООН 1988 года о международных переводных векселях и международных простых векселях

Ключевые слова: Конвенция ООН 1988 года о международных переводных векселях и международных простых векселях; международные переводные векселя; международные простые векселя; гарантия; аваль.

The article is devoted to the analysis of peculiarities of legal regulation of the institutes of guarantee and aval in United Nations Convention 1988 on International Bills of Exchange and International Promissory Notes.

Key words: The United Nations Convention of 1988 on International Bills of Exchange and International Promissory Notes; International Bills of Exchange; International Promissory Notes; guarantee; aval

Конвенція про міжнародні переказні векселі та міжнародні прості векселі¹ (надалі Конвенція), яка була прийнята 9 грудня 1988 року на 43-й сесії Організації Об'єднаних Націй, мала на меті створення вільного обігу міжнародних векселів, який буде сприяти розвитку міжнародної торгівлі та фінансових відносин. За своїм змістом Конвенція складається як з абсолютно нових норм, спеціально створених її розробниками для регулювання міжнародного вексельного обігу, так і з уніфікованих норм женеvської та англо-американської вексельних систем, які були адаптовані для регулювання міжнародних вексельних відносин. Однак поєднання розробниками Конвенції правил женеvського та англо-американського вексельного законодавства або вироблення на їх основі нових норм міжнародного вексельного обігу призвело в деяких випадках до створення складних та суперечливих, з точки зору представників різних вексельних систем, інститутів міжнародного вексельного права. На сьогоднішній день наслідки такого роду суперечок проявляються в тому, що Конвенція ООН про міжнародні переказні векселі та міжнародні прості векселі все ще не ратифікована необхідними десятима державами, а тому не вступила в силу.

Одними з найбільш важливих інститутів Конвенції є *інститути гарантії та авалю міжнародного векселя*. В науковій літературі, присвяченій Конвенції², зокрема, відзначалося, що проблема вироблення уніфікованих правил, які стосуються гарантії платежу за міжнародним векселем, розглядалася представниками країн англо-американського вексельного права та країн женеvської вексельної системи як одна з найбільш складних і дискусійних. Суть цієї проблеми полягає

© КОЗАЧУК Юрій Сергійович – здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

у наявності різних юридичних механізмів, які застосовуються у національному законодавстві провідних вексельних систем світу для регулювання питань вексельної поруки.

Зупинимось коротко на основних принципах регулювання вексельної поруки, які існують у женевському та англо-американському вексельному законодавстві. Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі³ (надалі УВЗ), який є основою вексельного законодавства України, знає лише одну форму вексельної поруки – аваль, особливості якого визначаються у ст. ст. 30-32 цього закону. Хоча вказані норми УВЗ не дають визначення поняття «аваль», однак більшість авторів розглядають аваль як односторонню угоду, яка полягає у прийнятті зобов'язання третьою особою (по відношенню до боржника) нести солідарну з боржником відповідальність за векселем на тих самих умовах та в тому ж обсязі, що і боржник. Аваль може бути даний за будь-якого відповідального учасника вексельних правовідносин, причому як на повну суму вексельного зобов'язання, так і на його частину. Не зважаючи на те, що аваль має певну схожість із порукою та гарантією, які регулюються нормами цивільного законодавства, вексельна порука суттєво відрізняється від них в силу специфічного суб'єктного складу цього зобов'язання, його самостійного характеру, солідарного характеру відповідальності особи, яка дала аваль (аваліста), а також спеціальними підставами звільнення аваліста від відповідальності.

Англійський закон про переказні векселі 1882 року⁴ (надалі АВЗ), який став зразком для створення вексельного законодавства в країнах загального права, не містить інституту, аналогічного вексельній поруці, яка існує в УВЗ, використовуючи натомість іншу конструкцію вексельного права, яка в літературі традиційно іменується квазііндосаментом (стаття 56 АВЗ). Юридичний зміст квазііндосаменту полягає в тому, що особа, яка поставила підпис на векселі і яка не є векселедавцем або акцептантом приймає на себе перед належним держателем векселя відповідальність, аналогічну відповідальності будь-кого з індосантів. Відомий російський дослідник міжнародного вексельного права П.Ю. Дробишев в своїй роботі звертає увагу на те, що квазііндосамент за своєю природою не є вексельною порукою або гарантією, оскільки відповідальність квазііндосанта позбавлена ознак субсидіарної, а навпаки є самостійною та солідарною відповідальністю поряд з іншими вексельними боржниками⁵. Схожа форма прийняття на себе відповідальності за векселем існує і в Уніфікованому торговельному кодексі США (надалі УТК США) під назвою «аномального індосаменту» (ст. 3-205)⁶.

Англо-американське вексельне законодавство знає ще один спосіб підвищення ліквідності вексельного зобов'язання, невідомий країнам женевської вексельної системи, – так звану акомодацию або дружнє підписання векселя (стаття 28 АВЗ, ст. 3-419 УТК США). Акомодацийний підпис на векселі, згідно п.(с) ст. 3-419 УТК США, може супроводжуватись словами, які вказують на те, що особа, яка надає такий підпис, діє як поручитель або гарант по відношенню до зобов'язання іншої особи за інструментом. Акомодацийний підпис може бути наданий за будь-яку зобов'язану за векселем сторону, в результаті чого особа, яка поставила такий підпис на векселі (акомодат), повинна його оплатити в тій якості, як і та особа, за яку акомодат підписав вексель.

Оцінка юридичних механізмів дії авалю та квазііндосаменту, свідчить, на наш погляд, про меншу зручність останнього в першу чергу для особи, яка у такий спосіб забезпечує вексельне зобов'язання. Наведене твердження можна обґрунту-

вати порівнюючи правові наслідки проставлення авалю та квазііндосаменту на векселі. Аваліст, відповідно до норм УВЗ може поручитись як на всю суму вексельного зобов'язання так і на її частину, тоді як підпис квазііндосанта на векселі зобов'язе останнього вже на повну суму векселя, оскільки вексельний поручитель за англійським законодавством несе відповідальність індосанта, який може індосувати вексель тільки на всю зазначену у ньому суму. Крім того, аваліст, який виконав свої зобов'язання шляхом сплати вексельної суми, набуває право вимоги по відношенню до особи, за яку він дав аваль та по відношенню до інших осіб, зобов'язаних перед вексельним боржником. Натомість квазііндосант не має аналогічного права вимоги до своїх попередників, оскільки він не перебуває у ряду послідовних індосантів, а отже йому невідомі його попередники.

Намагаючись уніфікувати обидва зазначених вище механізми гарантування платежу за векселем, розробники Конвенції не змогли надати перевагу жодному з існуючих, передбачаючи появу у майбутньому значних ускладнень при тлумаченні їх основних понять представниками різних систем вексельного права. Спроба створення абсолютно нової системи вексельної поруки також виявилася невдалою. В результаті робочою групою був обраний варіант дворівневої системи забезпечення платежу за міжнародним векселем, яка складається з гарантії, відомої англо-американському вексельному праву, та авалю, передбаченого Уніфікованим вексельним законом. Слід зазначити, що вже на етапі її створення дуалістична система гарантування платежу за векселем була піддана суттєвій критиці через її недосконалість, однак на переконання авторів проекту Конвенції, запропонована ними система гарантії-авалю, яка ґрунтується на правових традиціях женевської та англо-американської вексельних систем, повинна бути без ускладнень прийнята їх представниками.

Безпосередньому правовому регулюванню відносин вексельної поруки присвячені статті 46-48 Конвенції, які встановлюють родове поняття гарантії, яка поєднує гарантію за векселем у власному розумінні та вексельну поруку – аваль. Конвенція також передбачає можливість надання подвійної вексельної поруки, тобто за одним і тим самим векселем можуть бути видані як гарантія, так і аваль. Відповідно до ст. 46 Конвенції платіж за векселем може бути гарантовано як на всю суму платежу, так і на її частину за будь-яку сторону або платника, причому для надання гарантії не має значення, надається вона стороною за векселем чи ні.

Конкретний вид вексельної поруки може бути обраний сторонами шляхом проставлення слів «аваль» або «гарантовано», що на думку американського професора Дж. А. Спенюгла⁷, який є одним з найбільш авторитетних дослідників Конвенції, свідчить про компромісний характер положень статті 47 Конвенції, яка у такий спосіб розв'язує суперечки між представниками двох вексельних систем. У разі відсутності вказівки на те, який саме вид вексельної поруки надала особа, проставивши на векселі свій підпис, Конвенція встановлює наступну презумпцію: підпис на міжнародному векселі, вчинений банком або іншою фінансовою установою, означає, що за векселем виданий аваль; якщо ж такий підпис вчинений будь-якою іншою особою – вважається, що за векселем видана гарантія. З цього приводу П. Дробишев⁸ справедливо зазначав, що спеціальна презумпція Конвенції щодо авалювання банками векселів слугує меті підвищення довіри до таких інструментів з боку учасників вексельних правовідносин, оскільки банки та інші фінансові установи, як одні з найбільш активних учасників міжнародної торгівлі, в такому випадку приймають на себе значно більшу відповідальності за

законність міжнародної вексельної операції.

В міжнародному векселі також може бути зазначена зобов'язана за векселем особа, за яку надається гарантія. У разі відсутності в міжнародному векселі вказівки та те, за яку особу надана гарантія, Конвенцією (п. 5 ст. 46) в випадок передбачена інша презумпція, яка зводиться до наступного: підпис гаранта на переказному векселі означає, що гарантія дана за акцептанта або платника, підпис гаранта на простому векселі презюмує видачу ним гарантії за векселедаателя. Такий підхід розробників Конвенції уявляється з нашої точки зору вдалим, оскільки дозволяє гаранту уникнути непорозумінь, пов'язаних із обсягом його відповідальності, у випадках відсутності в тексті міжнародного векселя прямої вказівки на це.

Конвенція (ст. 47) визначає правовий статус гаранта та аваліста міжнародного векселя у спосіб, характерний для законодавчої техніки країн англо-американського права, тобто шляхом встановлення різного обсягу заперечень, які можуть бути висунуті окремо кожним з вексельних поручителів проти вимоги платежу за міжнародним векселем. Проведений аналіз положень статті 47 Конвенції свідчить про те, що аваліст, відповідно до п.п. с) п. 4 ст. 47 Конвенції може висунути проти держателя міжнародного векселя значно менший обсяг заперечень, ніж це може зробити гарант на підставі п.п. а), б) п. 3 та п.п. а), б) п. 4 ст. 47 Конвенції. Це, на нашу думку, означає, що положення Конвенції, які суттєво обмежують обсяг заперечень вексельного кредитора проти аваліста за міжнародним векселем, водночас наділяють аваль більшим ступенем надійності як засіб забезпечення вексельного зобов'язання, ніж гарантія.

Однак, у зв'язку з цим, виникає питання: з якою метою у Конвенції була змінена добре відома європейському вексельному праву конструкція авалю та суттєво обмежено коло заперечень, які можуть бути висунуті вексельним авалістом? Відповідь на це питання, на нашу думку, полягає в тому, що метою розробників Конвенції було наближення інституту авалю міжнародного векселя до найбільш надійного засобу забезпечення зобов'язань у міжнародній торгівлі - банківської гарантії. Надійність банківської гарантії, як відомо, полягає у самостійності зобов'язання гаранта, що не дає можливості банку, який надає таку гарантію, заперечувати проти виконання своїх зобов'язань з посиланням на будь-які підстави, які виникають з основного зобов'язання. На думку автора статті, розробникам Конвенції вдалося досягти цієї мети, оскільки в ході системного аналізу норм Конвенції ми прийшли до висновку про самостійну за своєю юридичною природою відповідальність аваліста міжнародного векселя.

Наслідком успішної реалізації дуалістичного механізму забезпечення платежу за міжнародним векселем, запропонованого розробниками Конвенції, в перспективі може стати розвиток на його основі відповідних норм національного вексельного законодавства та усунення протиріч між женевського та англо-американськими вексельними системами у цьому питанні.

1. *Конвенція ООН* о международных переводных векселях и международных простых векселях. (Нью-Йорк, 1988). Международное торговое право: расчеты по контрактам. Сборник международных документов / Сост. и вступ. статья Т.П. Лазаревой. – М.: Московский независимый институт междунар. права, 1996. – С. 158-194. 2. *Вишневецкий А.А.* Вексельное право. – М.: Юрист, 1996. – С. 133-135. 3. *Женевська конвенція 1930 року*, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі // Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_009

4. Закон о переводных векселях 1882 г. *Вишневский А.А.* Современное вексельное право: женевская (Россия) и английская системы. – М.: Статут, 2007. – 462 с. 5. *Дробышев П.Ю.* Вексельное право и Конвенция ЮНСИТРАЛ о международных переводных векселях и международных простых векселях. – М.: Фонд «Международный институт развития правовой экономики», 1996. – С. 60. 6. *Единообразный торговый кодекс США*: Пер. с англ. / Международный центр финансово-экономического развития / С.Н. Лебедев (науч. ред. и авт. введения). – М., 1996. – 427с. (Современное зарубежное и международное частное право). 7. *Spanogle John A.* The U.N. Convention on International Bills and Notes (CIBN): A Primer for Attorneys and International Bankers. // *Uniform Commercial Code Law Journal*, Vol. 25, #2, 1992. – P. 198. 8. *Дробышев П.Ю.* Цит. работа. – С. 59.